

вачких ustaničika у циљу пости-
зања споразума с Турском.

Иако је ово дјело првенствено
дипломатска и војна студија о
једном рату, оно дубоко сеже у
читав и унутрашњи и спољно-по-
литички живот Црне Горе у јед-
ном временском периоду знатно
дуже од петомјесечног рата Цр-
не Горе и Турске, управо све од
1860. до краја 1863. године.

Чини се да је богатство грађе
о овој проблематици давало мо-
гућност да се на неким мјестима,
особито кад је ријеч о узроцима
херцеговачког устанка, даду нешто
шире анализе и обухватнији за-
кључци. Рекло би се да се аутор
понекадје упуштао у прелјерано де-

талисање и преопширно интерпре-
тирање неких докумената. То би
се могло рећи и кад је ријеч о
устанку у Херцеговини.

Ова књига је, треба нагласити,
једно од најбољих остварења на
плану проучавања црногорске рат-
не историје. Несумњиво је да је
њоме дата коначна обрада црногор-
ско-турског рата 1862. и да се њој
неће моћи више шта додати. Ау-
тор је искористио све постојеће
изворе, изузимајући, свакако, дво
турских докумената.

Може се напоменути да ова
књига посебно указује на огром-
ну важност руских извора за ис-
торију наших народа.

Радоман Јовановић

*Др Милан Булајић: ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ У ДРУШТВУ НА-
РОДА И УЈЕДИЊЕНИМ НАЦИЈАМА (1917—1962) Београд, 1963. 262*

Иако политиколошког каракте-
ра, Булајићев рад садржи и еле-
менте историјске расправе. Писац
прилази питању самоопредељења
као историјској категорији и ак-
туелизира опромну историјску
грађу и политичко искуство на-
купљено годинама. Посебно ону
грађу и искуство настало делова-
њем организације Уједињених на-
ција. Самим тим писац не изуча-
ва проблем искључиво теоријски,
већ углавном обухвата и друш-
твено-политичке услове који су
одређивали ставове изношене у
доктрини и међународном праву.
Таква оријентација и методолош-
ки приступ омогућила је Булаји-
ћу да изађе из оквира уско и спе-
цијалистички постављене студије
које би се налазиле искључиво
на подручју анализе доктрине.

Булајић испитује проблем у хро-
нолошком оквиру од стварања
друштва народа до настанка Ује-
дињених нација, обухватајући на-
рочито опширно и њену плодну
делатност закључно са 1962. го-
дином. Акцент је на периоду е-
волутивне начела самоопредељења
у току другог светског рата и у
послератном развоју. То је вид-
љиво не само по простору посве-

ћеном овој проблематици него и
по исцрпности документације и
продубљености анализе у том де-
лу. Испитивање и расветљавање
развоја права на самоопредељење
у послератном развоју, посебно
његова примена у једном бурном
периоду, када је борба за само-
опредељење „изменила политичку
слику света“, даје посебну озна-
ку његовом раду.

Пошто борба за остварење са-
моопредељења и демократизаци-
ји међународних односа није за-
вршена, Булајићев рад нужно о-
стаје „недовршен и отворен“. У
свим оним случајевима где је
предмет научне обраде политичко-
правна или друга друштвена по-
јава чији развој још није довр-
шен, која, друкчије речено, није
историјски одумрла, радови мора-
ју носити печат извесне недovre-
шености. Само је то најмање ра-
злог да се те појаве не подврга-
вају научном изучавању, а с дру-
ге стране, у нашем случају, поје-
дине фазе борбе за самоопреде-
љење не третирају као заврше-
ње и самим тим доступне за ана-
литичке процене, уопштавања и
извлачење закључака. Са станови-
шта научне вредности спроведе-

них истраживања политичке суштине овог проблема, његове правне стране и историјског сагледавања његовог савременог процеса, Булајићев рад управо оправдава и стимулира нове, сличне подухвате.

У Булајићевом раду приказана је еволуција начела права на самоопредељење, са свим прикљично-политичким последицама. У оквирима оствареног испитивања право на самоопредељења је прерасло из међународнополитичког у међународноправни принцип. Писац је, вршећи анализу, на бази историјског искуства, потврдио тачност Лењиновог предвиђања о значају права нација на самоопредељење за међународни раднички покрет. Лењин је то право признавао као универзално. Оно је тек у I свјетском рату прерасло из унутрашњег у међународни политички принцип. Булајић истиче да Лењин тај принцип није сводио само на начело о уређењу Европе, захтевајући да се самоопредељење прошири са тзв. „културних народа“ (Енглеске, Француске и Немачке) на зависне и колонијалне народе, где су се тек образовале нове нације. Лењин је принципијелно бранио овој став и тражио примену права на самоопредељење чак и онда када је оно могло да нанесе штете револуцији. Доследан себи и својим погледима Лењин је иступао за самоопредељење најпре у оквирима „своје Русије“ а затим у свету као целини.

Да би се применило право на самоопредељење потребно је да се одреди субјект тога права. А да би се одредио субјект—нација, нужна је примена права на самоопредељење. Булајић сматра да ту постоји само привидна противуречност коју разрешава лењинистичка теза. „Све нације имају право на самоопредељење“, укључујући под тај појам нације и заоспала афричка племена. Битно је питање на ком се степену развоја налази нација. Ту се и „додирну“ појам нација и право на самоопредељење. У критици Стаљинове дефиниције нације Бу-

лајић не полази само од нације као историјске категорије већ и од елемената који је сачињавају као историјску категорију. Према њему „резултанта“ свих тих елемената означава степен развитка нације у питању. Као најважније подвлачи се: „нација је живи организам у сталном процесу развитка, према посебним околностима и условима у којима живи“. Несхватате те чињенице главна је слабост Стаљина. Да би се друштвена заједница могла назвати нацијом потребни су извесни елементи: заједница језика, територије, економског живота психичке конституције итд. У то треба убројити и „националну државу“. Међутим, ако нема неки од тих елемената, не значи да нема и нације. Недостатак једног таквог елемента само означава њен постојећи степен развитка.

Критикујући Вилсонов став према самоопредељењу, Булајић полази од Лењинових ставова које конфронтира Вилсоновима. Лењин право на самоопредељење прокламује генерално — за све народе; Вилсон иступа у своје име, а Лењин гледа на то право као на „инструмент пролетерске револуције“; Вилсон так тежи да заустави револуционарно кретање. Булајић ипак недовољно подвлачи Вилсонов став као историјски протресиван за оно време, што му с правом примеђује и проф. Ј. Ђорђевић у предговору. Вилсонова гледишта су свакако класно ограничена, али истовремено и најнапреднији поглед буржоазије на завршетку I светског рата. Кољико је то тачно види се и по нападу на Вилсонова схватања од стране Лансинга и других изолационистичко конзервативних кругова америчке буржоазије.

Истражујући примену самоопредељења у Версајском систему, Булајић долази до закључка да је тај систем значајно диктат „победничких великих сила“ и негација тога права. Штета је што писац није опширније и аналитички је разјаснио свој критички став на примеру борбе за самоопредељење

наших сународника. У том смислу могао је користити и објављене записнике са Париске мировне конференције.

Писац приказује како је ово право између два рата остваривано на рачун „политичке равнотеже и стратeгијских граница“, по „историјском принципу“, или у име „етничке равнотеже“. Износи се и Хитлеров став према питању самоопредељења: док је то право тражено за Немце, дотле је одрицано и право на физички опстанак појединим нацијама. Но, питање права на самоопредељење у том периоду обрађено је општије у поређењу с другим светским ратом и послератном његовом еволуцијом. То је донекле и разумљиво ако се има у виду значај тог питања у савременим односима.

За право самоопредељења народа од великог је значаја доношење Атлантске повеље 14. августа 1941. У чл. 3. овог документа стоји: „оне (САД и Велика Британија — Б. П.) поштују право свих народа да изаберу облик владавине под којим желе живети, и оне желе да суверена права и право управљања самим собом буду враћене онима који су тога били силно лишени.“ Булајић истиче међутим да је између Рузвелта и Черчила постојало размимотицање око примене начела овог документа. Черчил се тако противио примени њених принципа на Индију. Рузвелт је тражио универзалну примену Атлантске повеље, док се Черчил ограничавао на враћање суверенитета европским нацијама. Председник САД је такође заузимао критички став према британском империјализму. У вези с овим питањем приметили бисмо да Булајић углавном користи познату мемоарску литературу (Кордел Хал, Стетинијус), као и објављене америчке изворе. Он се не упушта у анализу снага у САД које стоје за Рузвелтовом антиколонијалном политиком. А и кад излаже остале облике деформације права на самоопредељење, као и супротности међу савезници-

ма, нарочито у процесу уобличавања послератног света, Булајић поред наведених радова користи претежно Черчилов меморар.

Но и поред политике „равнотеже, антагонизама, споразумевања и опречних интереса“ колонијални систем се разрађивао и национално-ослободилачки покрети успевали. Док је у I светском рату, истиче писац, победа колонијалних сила била потпуна, дотле је у другом светском рату отпочео процес коначне ликвидације колонијализма, у коме је право на самоопредељење добило своје пуно признање и значај. По његовом завршетку, захтев за правом на самоопредељење поставља се у светским размерама. До његове примене прво долази у Азији а после у Африци. Маневарско подручје деловања колонијалних сила стално се сужава, иако су колонијалисти пружили жесток отпор у свом узмицању. Довољно је само поменути Дрџен Бијен Фу, Суец, Бизерту, Кубу.

Посебно су интересантна поглавља у којима се обрађује одраз ових промена у свету у документима Уједињених нација. У поређењу с Пактом Друштва народа право на самоопредељење је унето у Повељу УН. Булајић подвлачи да је чињеница што ово право није у Повељи дефинисано увелико коришћено у „хладном рату“. Противници права на самоопредељење негирају његов међународноправни карактер, признајући му једино својство политичког начела. Сама организација УН била је пуних десет година ангажована да се ова празнина попуни и коначно усвоји чл. 1. Нацрта пакта о људским правима (1955). Конкретно излагање Булајића пружа слику „прегрутисавања и реорганизације колонијалних империја“ (Француске, Енглеске, Холандије); приказују акције СССР и других антиколонијалних снага за признање права на самоопредељење у УН.

Начин опредељивања народа вршен је најчешће путем оружане борбе, устанака и народноослободилачких ратова, али се примења тога права вршила и под по-

донезија итд.). То право на самоопредељење и борбу за њега Булајић посматра у сплету међународних противуречности све до данас. Он не прилази праву самоопредељења једнострано као правном правилу, већ и он у њему гледа и друштвено-политичку снагу и принцип који је утицао и на промену политичке структуре света. Истовремено он прати и обрађује и еволуцију не самоуправних територија. Све до краја II светског рата колонијама су суверено управљале метрополе и свој рад сматрале чисто унутрашњим питањем у које се није смело мешати. Промене настале у току рата и по његовом завршетку унеле су у целу ту проблематику нове квалитете.

Декларација УН о давању независности колонијалним народима и земљама, донета 1960, представља посебно значајан догађај. О промени односа у свету и једној квалитативно друшчијој ситуацији сведочи довољно чињеница да је овај документ усвојен без иједног гласа против. По оцени писца Декларација се може уврстити у ред најважнијих докумената УН, (поред Атлантске повеље, Повеље УН, Опште декларације о правима човека. Она означава одлучујућу, последњу етапу „у правцу незадрживог кретања ка еманципацији народа и потпуног разбијања колонијалног система“. На завршетку својих разматрања писац се задржао и на Бандуншкој и Београдској

конференцији неангажованих земаља. Он сматра да је на тим конференцијама идеја антиколонијализма дошла до највишег израза. Дефинитивна ликвидација колонијализма зависи међутим умногме од уклањања разлика између економски слабо развијених и високо развијених подручја света.

Еволуција права на самоопредељење народа изнета је у овој монографији на врло систематичан начин. Посебну одлуку документационе основе монографије чине материјали УН (извјештаји генералног секретара, резолуције скупштинае, Савета безбедности, комисија и комитета УН). Они су трајна вредност овог рада. Са тог становишта гледано, Булајићева монографија је готово инструктивна како се савремени проблеми могу обрађивати успешно и без рецентне архивске грађе. Чињеница је да је писац систематизације проблема претпоставио понекад дубљу и свестранију анализу, али је питање колико се при свежини питања и његовој големоти више могло. Не задржавајући се искључиво на правној и међународној страни самоопредељења народа, већ узимајући у обзир и значај самоопредељења за унутрашњу демократизацију друштвених односа и као друштвено-политичку снагу која доприноси мењању савременог света, Булајић је дао прилог од вредности свестранијем сагледавању овог феномена.

Др Бранко Петрановић